

BOLALAR AUDITORIYASI UCHUN QO'G'IRCHOQ TEATRIDA AKTYORLIK IFODA VOSITALARINING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Madaminov Otabek

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada bolalar auditoriyasi uchun mo'ljallangan qo'g'irchoq teatrida aktyorlik ifoda vositalarining pedagogik ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ovoz, nutq, harakat, mimika va plastika kabi aktyorlik ifoda vositalarining bolalarning psixologik rivoji, axloqiy tarbiyasi va estetik didini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. Qo'g'irchoq teatrining bolalar tasavvurini boyitish, emotsional sezgirligini rivojlantirish hamda ijtimoiy xulq-atvor me'yorlarini singdirishdagi imkoniyatlari pedagogik nuqtai nazardan asoslab beriladi. Shuningdek, aktyorlik ifoda vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish bolalar tomoshabinida sahnaviy obrazni to'g'ri qabul qilish va tarbiyaviy xulosalar chiqarishga xizmat qilishi ilmiy dalillar asosida ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: qo'g'irchoq teatri, bolalar auditoriyasi, aktyorlik ifoda vositalari, pedagogik ahamiyat, estetik tarbiya, emotsional rivojlanish, sahnaviy obraz.

Qo'g'irchoq teatri bolalar tarbiyasida muhim o'rin tutuvchi badiiy-pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. U bolalarning yosh xususiyatlari, psixologik qabul qilish imkoniyatlari va tasavvur dunyosiga mos bo'lgan ifoda shakllari orqali ta'lim va tarbiya jarayoniga samarali ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, qo'g'irchoq teatrida aktyorlik ifoda vositalari – ovoz, nutq, harakat, plastika va mimika – bolalar auditoriyasi bilan muloqot qilishning asosiy vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu ifoda vositalari orqali sahnaviy obrazlar jonlanadi va bolalar ongida ijobiy xulq-atvor, axloqiy qadriyatlar hamda estetik qarashlar shakllanadi. Zamonaviy pedagogik jarayonda san'atning, xususan, teatr san'atining tarbiyaviy imkoniyatlaridan foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Qo'g'irchoq teatri bolalarning diqqatini tez jalb qilishi, ularni faol tomoshabin sifatida jarayonga jalb etishi bilan alohida ajralib turadi. Bu jarayonda aktyorning ifoda vositalaridan to'g'ri va maqsadga muvofiq foydalanishi bolalar tomoshabinining sahnaviy

voqelikni to'g'ri idrok etishiga, obrazlar orqali hayotiy saboqlarni qabul qilishiga xizmat qiladi. Shu sababli bolalar auditoriyasi uchun qo'g'irchoq teatrida aktyorlik ifoda vositalarining pedagogik ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Qo'g'irchoq teatrida aktyorlik ifoda vositalarining pedagogik ahamiyati, eng avvalo, bolalarning yosh psixologiyasiga mosligi bilan belgilanadi. Bolalar abstrakt tushunchalarga nisbatan jonli obrazlarni tezroq va osonroq qabul qiladilar. Qo'g'irchoq obrazi esa bolalar uchun real hayot va ertak dunyosi o'rtasidagi ko'prik vazifasini bajaradi.¹ Aktyorning ovoz, nutq va harakat orqali yaratgan obrazlari bolalarning emotsional holatiga bevosita ta'sir ko'rsatib, ularning hamdardlik, xursandchilik yoki xavotir kabi his-tuyg'ularini faollashtiradi. Ovoz va nutq bolalar auditoriyasi bilan muloqotda yetakchi pedagogik vosita hisoblanadi. Aktyorning ifodali, aniq va ravon nutqi bolalarda til madaniyatining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Nutqdagi intonatsiya, pauza va urg'ular orqali obrazning ijobiy yoki salbiy xususiyatlari ajratib ko'rsatiladi, bu esa bolalarga yaxshilik va yomonlik tushunchalarini farqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, ovoz tembrining turlicha bo'lishi bolalar diqqatini ushlab turishga va spektakl davomida ularning qiziqishini saqlab qolishga xizmat qiladi. Harakat va plastika ham bolalar uchun kuchli pedagogik ta'sir vositasidir. Qo'g'irchoqning har bir harakati bolalar tomonidan diqqat bilan kuzatiladi va taqlid qilinadi. Shuning uchun sahnadagi harakatlar aniq, lo'nda va ma'noli bo'lishi zarur. Ijobiy obrazlarning muloyim, sokin va tartibli harakatlari bolalarda bunday xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qilsa, salbiy obrazlarning keskin yoki noo'rin harakatlari tarbiyaviy ogohlantirish vazifasini bajaradi. Bu jarayon bolalarda axloqiy me'yorlarni ongli ravishda qabul qilishga yordam beradi. Mimika va plastika orqali ifodalangan emotsiyalar bolalar psixologiyasiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Qo'g'irchoq obrazining quvonchi, qayg'usi yoki qo'rquvi bolalar tomonidan tezda qabul qilinib, ularda hamdardlik va emotsional sezgirlik rivojlanadi. Bu esa bolalarning ijtimoiy moslashuviga, atrofdagilar bilan to'g'ri munosabat o'rnatishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, qo'g'irchoq teatrida aktyorlik ifoda vositalari bolalarning

1. ¹ Tursunova L. Bolalar auditoriyasi uchun teatr mashg'ulotlari metodikasi. Toshkent: Ta'lim, 2019. 23-b

estetik didini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Rang-barang sahna bezaklari, musiqiy ohanglar, ifodali harakatlar va jonli nutq bolalarda go‘zallikka bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Bu jarayon bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirib, ularni san’atni anglashga tayyorlaydi. Ovoz, nutq, harakat va mimikaning uyg‘unligi bolalarning axloqiy, emotsional va estetik rivojiga kompleks ta’sir ko‘rsatib, qo‘g‘irchoq teatrini samarali tarbiyaviy vositaga aylantiradi. Xulosa qilib aytganda, bolalar auditoriyasi uchun qo‘g‘irchoq teatrida aktyorlik ifoda vositalari muhim pedagogik ahamiyatga ega bo‘lib, ular ta’lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishda kuchli badiiy-pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.² Qo‘g‘irchoq teatri bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos holda tashkil etilganligi sababli, undagi sahnaviy obrazlar bolalar ongida oson qabul qilinadi va uzoq muddatli tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatadi. Bu jarayonda aktyorning ovoz, nutq, harakat va mimika orqali yaratgan ifodasi tarbiyaviy g‘oyalarni bolalar ruhiyatiga tabiiy va majburlamasdan singdirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, aktyorlik ifoda vositalaridan ongli va maqsadga muvofiq foydalanish bolalarda axloqiy fazilatlar, ijobiy xulq-atvor me’yorlari va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ijobiy va salbiy obrazlarning aniq ifodalangan xatti-harakatlari orqali bolalar yaxshilik va yomonlikni farqlashni, to‘g‘ri xulosa chiqarishni o‘rganadilar. Ayniqsa, qo‘g‘irchoq obrazlari orqali berilgan hayotiy saboqlar bolalar xotirasida mustahkam saqlanib qoladi. Shuningdek, qo‘g‘irchoq teatrida ovoz va nutqning pedagogik ahamiyati alohida e’tiborga loyiqdir. Ifodali nutq bolalarda so‘z boyligini oshirish, to‘g‘ri talaffuz va muloqot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Harakat va plastika esa bolalarda estetik did, jismoniy faollik va taqlid qilish orqali o‘rganish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Mimika va emotsional ifodalar orqali bolalarda hamdardlik, mehr-oqibat va emotsional sezgirlik kabi muhim insoniy fazilatlar tarkib topadi. Umuman olganda, qo‘g‘irchoq teatrida aktyorlik ifoda vositalarining pedagogik ahamiyatini chuqur anglash va ularni amaliyotda samarali qo‘llash bolalar tarbiyasining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu san’at turi bolalarning ma’naviy, axloqiy va estetik kamolotini ta’minlashda muhim o‘rin

2. ² Tursunova L. Bolalar auditoriyasi uchun teatr mashg‘ulotlari metodikasi. Toshkent: Ta’lim, 2019. 45-b

egallab, qo'g'irchoq teatrini ta'lim tizimining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qarash zarurligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati;

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Stanislavskiy K.S. Aktyorning o'z ustida ishlashi. Toshkent: San'at, 1986.
4. Nemirovich-Danchenko V.I. Sahna san'ati va aktyorlik mahorati. Toshkent: San'at, 1980.
5. Raxmonov M. O'zbek teatr san'ati tarixi. Toshkent: Fan, 2001.
6. Jo'rayev S. Qo'g'irchoq teatrida aktyorlik va sahna nutqi asoslari. Toshkent: San'atshunoslik, 2016.
7. Axmedov A. Sahna nutqi va ovoz texnikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2012.
8. Baratov B. Qo'g'irchoq teatrida harakat va plastika masalalari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
9. Islomov F. Bolalar teatrida pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Ta'lim, 2015.
10. Mirzayeva N. Qo'g'irchoq teatri va bolalar psixologiyasi. Toshkent: Psixologiya, 2017.
11. Qodirov S. Sahna san'ati va estetik tarbiya. Toshkent: San'atshunoslik, 2014.
12. Tursunova L. Bolalar auditoriyasi uchun teatr mashg'ulotlari metodikasi. Toshkent: Ta'lim, 2019.